

*Л.М.Шелюк,
кандидат педагогічних наук,
докторант НПУ імені М.П.Драгоманова*

ПОНЯТТЯ І СУТНІСТЬ ДЕРЖАВНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПОЛІТИКИ

В європейських країнах реформування вищої освіти здійснюється давно і системно. Цьому сприяв панівний тут демократичний лад і демократія в освіті. Але в різних країнах результати інституціонального втілення нової парадигми освіти були різні. Тож розпочалося реформування вищої освіти в усій Європі, назване Болонським процесом. 1999 р. в м.Болоньї було підписано угоду в руслі «Великої Хартії європейських університетів» (серед 29 країн-підписантів відсутня Україна). Згідно з цією угодою, в країнах Європи, що підписують угоду, має сформуватись єдиний освітній простір – своє рідний ЄС в освіті, або точніше – єдина освіта Євросоюзу. Її наслідком мало бути – взаємне визнання дипломів (євродиплом), юридично не обмежене в Європі працевлаштування, єдині освітні стандарти за спеціальністю, уможливлення освітньої міграції студентів по європейських країнах. У травні 2005 р. на конференцію країн-членів Болонського процесу було запрошено і Україну для підписання міждержавної угоди про приєднання.

Необхідність і невідворотність впровадження європейських стандартів вищої освіти в Україні наша наукова та освітня еліта і керівництво державою поки що добре не усвідомили. Болонський процес – це шлях до розвитку, що не вимагає застережень, бо сьогодні він постав чинником загальної світової тенденції глобалізації. Це – шлях спільної діяльності європейських країн до створення узгодженої системи освіти і загальноєвропейського простору наукових досліджень, до їх піднесення. Європейська інтеграція і, зрештою, вступ України до ЄС значною мірою залежать від наближення нашої вищої освіти до європейських, а отже, і до світових стандартів. Цей крок означатиме практичне втілення і незворотність європейського вибору України. Практичне втілення вимог Болонської декларації швидко обернеться розширенням науково-освітнього

простору Європи з його структурами додаткового фінансування, посиленням професійної мобільності викладачів, аспірантів і студентів, підготує стрибок в якості вітчизняної підготовки фахівців і якості вітчизняних наукових досліджень.

Та постає питання: як прискорена підготовка професіоналів може сприяти якості навчання. Тим більше незрозуміло, чого раптом поїздки студентів по різних університетах автоматично мають поліпшити якість знань. Зате очевидно, що реформа була покликана здійснити певну *гомогенізацію систем вищої освіти* в дусі зусиль зі створення загальноєвропейського економічного, політичного, правового та культурного простору. Виграв чи виграє від цього європейський університет? Іноді критикують саму ідею реформи, її сенс.

Зрозуміло, різні університети, різні навчальні заклади, різні країни потребували/не потребували Болонської реформи по-різному. В очах євроентузіастів з колишнього радянського, чи соціалістичного, табору Болонья давала їхній вищій освіті нечуваний шанс. Справді, система, яка прирівнює один бал (кредит, пункт), здобутий студентом у стінах якогось місцевого університету, до балу, отриманого в Гельсінкі, Тюбінгені чи Оксфорді, не може не лити бальзам на душу і самолюбство політика, ректора, професора, доцента і студента. Але яка потреба могла примусити до цієї дорогої, громіздкої і непрозорої реформи адміністрацію будь-якого європейського провідного університету, лишається незрозуміло. Ця реформа тепер і називається: *the Bologna Process* («BP»). Дослідники аналізують цей процес фактично за двома напрямками. Одні схильні розглядати його *ідеологічно* (як «відповідь на виклики сучасності» тощо), інші – *геополітично* (як необхідність консолідації перед конкуренцією з Америкою і науково-освітніми державами Півдня і Сходу). Одні вбачають у Болонській реформі визнання перетворення Європи в «суспільство знання», а отже, визнання необхідності додаткового і посиленого фінансування освіти і науки, інші ж вважають, що БП знадобився, навпаки, з метою бюджетної економії. Тому, наприклад, і було запроваджено *скорочений курс професіоналізації – бакалаврат* [1, 28]. Одні гадають, що професіоналізація бакалаврського циклу буде сприяти зближенню університету з життям. Їм заперечують: мовляв, така професіоналізація радикально змінить сутність університету, обмежить університетську свободу, позбавить студентів наукового мислення, звузить їхній горизонт, зашкодить фундаментальним дослідженням, перетворить університет у професійне

училище (що, звичайно, може бути – попервах – вигідним економіці, знімаючи з неї витрати на навчання персоналу). Інші заперечують, що нехай більшість університетів, не змінюючи своїх вивісок, стануть фактично технікумами і комерційними школами, а справжніми університетами будуть елітні виші.

Одні дослідники вважають, що подібно до того, як зняття митних кордонів і запровадження валюти зміцнили європейську економіку, так і гомогенізація європейського освітнього простору посилить якість вищої освіти; на думку інших, тим знання і відрізняється від валюти, що зайва «гармонізація» його вб'є, як вб'є вона і різноманітність європейського університету і означатиме його «деєвропеїзацію». Частина фахівців переконана, що перманентна атестація викладачів підвищить «культуру якості»; інші – що атмосфера контролю може бути до смаку тільки корифеям від бюрократії, що вона лише безглуздо роздуває нікому не потрібні і ніким не читані псевдозвіти про псевдореформи.

Весь новий університетський режим БП ґрунтується на мобільності, зведеної у самоціль. Студент, який дістав і звання бакалавра, і магістра та в одному і тому самому університеті або, чого доброго, на одному відділенні факультету, та ще й не з'їздивши на кілька семестрів за кордон, відтепер розглядається як безініціативний лідар. Сам університет тепер намагається мислити себе статичним перехідним вузлом певного вічно рухомого потоку викладачів і студентів. Справді, у рамках Болонської системи серйозно підвищується автономія студента, зокрема географічна.

До запровадження Болонської реформи студент міг формувати свій навчальний план між кількома університетами (ця практика була особливо поширеною в Німеччині, з університетським розмаїттям її містечок). Нині ця свобода формування свого плану долає межі окремої країни і поширюється на всю Європу. Завдяки гармонізації освітніх рівнів та системи взаємозаліку кредитів студент зможе формувати свою освіту між кількома університетами. Водночас варто розуміти, що заклики повернутися до принципів гумбольдтівської освіти і будувати новий університет, який би нарешті спирався на ці два принципи, є дещо запізнілими. Слід зважати на те, що в сучасній Європі гумбольдтівська модель є, хоч і надзвичайно коштовним надбанням, – явищем, що поступово відходить у минуле. Він поступається університетові, де знання набирає інструментального характеру, а освіта, переставши бути

елітарним явищем, дедалі більше орієнтується на потреби ринку праці та технологічного розвитку. Водночас гумбольдтівська модель минулого прищепила європейській освіті дуже важливий елемент, а саме – автономізацію і викладача, і студента.

Болонський процес – досить актуальна тема для дискусій та досліджень. Він має свою передісторію, що полягає в розробленні та підписанні представниками Європи Великої Хартії Університетів (1988 р.), у якій проголошувалась прихильність університетів до європейської гуманістичної традиції, Лісабонської конвенції (1997 р.) про визнання кваліфікацій для системи вищої освіти європейського регіону та до Сорбонської декларації (1998 р.) щодо узгодження структури системи вищої освіти в Європі. Сам Болонський процес на рівні держав було започатковано 19 червня 1999 року в Болонії (Італія) підписанням 29 міністрами освіти від імені своїх урядів документа, який назвали «Болонською декларацією». Цим актом країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти й домовились про перспективи створення єдиного європейського освітнього та наукового простору, а також започаткували регулярні – через кожні два роки – зустрічі (конференції) міністрів освіти. Офіційні документи, прийняті на регулярних конференціях (Прага 2001 р., Берлін 2003 р., Берген 2005 р., Лондон 2007 р.), містять аналіз ходу виконання зобов'язань, зазначених у Декларації 1999 року та уточнюють основні положення процесу на базі досвіду, набутого за роки, що минули після попередньої зустрічі, а також формулюють нові завдання на найближчий період. Дворічні проміжки між зустрічами міністрів насичені великою кількістю зустрічей, конференцій, семінарів, присвячених різним аспектам Болонського процесу.

Основними ідеями Болонського процесу є:

1) схвалення та визнання спільної системи порівнюваних освітніх кваліфікацій та наукових ступенів, упровадження уніфікованого Додатка до диплому про вищу освіту;

2) запровадження двох етапів навчання – доступеневого, або навчання до здобуття першого ступеня (не менше 3 років), та після-ступеневого, або навчання після здобуття першого ступеня (1-2 роки магістерської програми);

3) впровадження системи трансферних кредитів – ***European Credit Transfer System (ECTS)***, що забезпечує перезалікову та накопичувальну функцію. За системою ECTS, кожна навчальна

дисципліна оцінюється в кредитах, які визначають співвідношення кількості витрат на курс щодо витрат на навчальний рік (лекції, практичні заняття, семінари, курсові та дипломні проекти, інші письмові роботи, самостійна робота студентів);

4) додержання європейського стандарту оцінювання знань та якості навчання (запровадження уніфікованих критеріїв, методів оцінювання);

5) подолання перешкод, які заважають вільному руху студентів, стажерів, дослідників, викладачів у галузі освіти. Для функціонування європейського простору вищої освіти потрібно, щоб студенти навчались не менше одного семестру в іншому університеті Європи і було створено умови для мобільності викладачів і дослідників у межах Європи;

6) забезпечення працевлаштування випускників. Знання випускників європейських вузів мають бути застосовані й практично використані на користь усієї Європи. Усі академічні ступені й інші кваліфікації повинні бути затребувані європейським ринком праці, а професійне визнання кваліфікацій – спрощене та полегшене. Для забезпечення визнання кваліфікацій планується повсюдне використання Додатка до диплому;

7) забезпечення привабливості європейської системи освіти та залучення до неї більшої кількості студентів із інших регіонів світу. Запровадження загальноєвропейської системи гарантії якості освіти, кредитної накопичувальної системи, кваліфікацій сприятиме до підвищення інтересу європейських та громадян інших країн до вищої освіти.

Як бачимо, сформульовані цілі мають дуже загальний вигляд. Міністри, мабуть, цілком свідомо, уникали конкретних формулювань, ураховуючи суттєві розбіжності освітніх систем країн-учасниць. На всіх етапах Болонського процесу проголошувалося, що цей процес є добровільним, ґрунтується на цінностях європейської освіти і культури, не нівелює національних особливостей освітніх систем різних країн Європи, і багатоваріантним, гнучким, відкритим, поступовим. Але не слід надмірно ідеалізувати його, оскільки він має свої природні складності та суперечності. Як приєднання, так і неприєднання до цього процесу, мають свої переваги та ризики.

Практично в кожній європейській країні існує багатий досвід побудови системи вищої освіти. Результати аналізу цього досвіду можуть сприяти розвитку й збагаченню вітчизняної системи освіти,

уникненню повторення помилок та уможливають розкриття нових підходів до вирішення низки проблем в цій галузі. При цьому люди мають здобути нові знання і навички, щоб уміло застосовувати нові ідеї та нові технології та ефективно працювати з ними. У науці та освіті відбувається глобалізація дослідницької і навчальної діяльності завдяки формуванню нових дослідницьких мереж і систем дистанційного навчання, які діють у світі незалежно від географічних чи політичних кордонів. Сучасні телекомунікаційні мережі дають змогу окремим ученим чи науковим колективам ставати членами глобального дослідницького простору у відповідній галузі знань, не залишаючи при цьому свою країну, установу і домілку. Вони відкривають доступ до нових ідей, методів чи приладів і приєднують до глобального творчого процесу. Співдружності вчених дістали назву «*віртуальних лабораторій*». Вони стають усе більш організованими, а їхня діяльність – більш ефективною і значущою. Останнім часом набули великого значення проекти з дистанційного навчання та наукові проекти, в яких одночасно беруть участь тисячі дослідників із десятків країн світу (приміром, проект у галузі фізики ядерних частин, так званий проект CERN).

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гершунский Б.С.* Философия образования для XXI века: (В поисках практико-ориентированных образовательных концепций). / Б.С.Гершунский – М.: Совершенство, 1998 – 608 с.

Шелюк Л.М. *Поняття і сутність державної освітньої політики.*

У низці соціальних і економічних, політико-правових і світоглядно-культурних явищ суспільного розвитку чільне місце належить освіті. Існування жодного суспільства неможливе без освітніх відносин, які є необхідним елементом усталеного механізму взаємодії між членами спільноти. Тому особливих дискусій навколо джерела і потреб освіти, як правило, не виникає. Інша справа – типи і форми освіти та способи її легітимації.

У статті акцентується увага на гомогенізації освітнього європейського простору щодо якості освіти. Розглядається питання про роль університетів як статистичних перехідних вузлів у потоці викладачів та студентів. аналізується гумбольдтівська освіта, її принципи і модель. Також характеризуються основні моделі Болонського процесу як освітньої політики державотворення. Саме ці питання перебувають в осерді сучасного

соціально-педагогічного дискурсу. Доводиться, що вони є найбільш актуальними для спільнот, які зазнають докорінних змін. І не лише у сфері суспільного буття, але й у мисленнєвій діяльності кожного індивіда.

Ключові слова: освіта, тип освіти, форма освіти, легітимація освіти.

Шелюк Л.Н. Понятие и сущность государственной образовательной политики.

В ряду социальных и экономических, политико-правовых и мировоззренчески-культурных явлений общественного развития главное место принадлежит образованию. Существование общества невозможно без образовательных отношений, являющихся необходимым элементом устойчивого механизма взаимодействия между членами сообщества. Поэтому особых дискуссий вокруг источника и нужд образования, как правило, не возникает. Другое дело – типы и формы образования и способы ее легитимации. Именно эти вопросы находятся в сердцевине современного социально-педагогического дискурса. В статье доказывается, что они являются наиболее актуальными для сообществ, которые испытывают коренные изменения. И не только в сфере общественного бытия, но и в мыслительной деятельности каждого индивида.

Ключевые слова: образование, тип образования, форма образования, легитимация образования.

Sheliuk L.M. The concept and nature of the national education policy.

Among a number of social, economic, political, legal, world-view and cultural phenomena of social development, prominent place belongs to education. Existence of any society is impossible without educational relationships, because education is an essential element of sustainable mechanism of interaction between members of the community. Thus, not much discussion about the source and the need of education tend to arise. Another thing - the problem of type and forms of education and methods of its legitimization. These questions are at the heart of contemporary socio-pedagogical discourse. Eventually, these problems are most relevant to communities experiencing significant changes. And not only in the sphere of social life but also in mental activity and consciousness of each individual.

Key words: education, type of education, form of education, legitimization of education.